

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

Tulevaisuusvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa (VNS 3/2020 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava tulevaisuusvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Anne Mattero, opetus- ja kulttuuriministeriö
- opetusneuvos Anne Liimatainen, Opetushallitus
- opetusneuvos Hanna Pohjonen, Opetushallitus
- erityisasiantuntija Maria Salenius, Suomen Kuntaliitto
- asiantuntija Saku Lehtinen, Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- ylijohtaja Riitta Maijala, Suomen Akatemia
- toiminnanjohtaja Petri Lempinen, Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- toiminnanjohtaja Tanja Risikko, Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- erityisasiantuntija Lauri Kurvonen, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- pääsihteeri Rosa Meriläinen, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- erikoistutkija Tomi Kiilakoski, Nuorisotutkimusseura ry
- johtaja Kati Kuusisto, Tapahtumateollisuus ry
- erityisasiantuntija Karoliina Ketola, Suomen Olympiakomitea
- apulaisprofessori Tuire Koponen
-

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- valtioneuvoston kanslia
- Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti, HELSUS
- Oulun yliopisto
- Aalto-yliopisto
- Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto
- Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

- Sivistystyönantajat ry
- Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry
- Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry
- Suomen Lukiolaisten Liitto
- Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry
- Suomen Opiskelija-Allianssi - OSKU ry
- Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
- Taiteen edistämiskeskus
- Forum Artis ry
- Suomen nuorisovaltuuskunnan kattojärjestö Allianssi ry
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- STTK ry
- Akava ry
- Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
- Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto VOL
- Vapaa Sivistystyö ry
- Kansalaisopistojen liitto KoL ry
- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- Vammaisfoorumi ry
- Lukuliike

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valtioneuvoston selonteosta kestävä kehitys globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta käy selvästi ilmi, miten moniulotteisesta ja kaikkia toimialoja koskevasta politiikkaohjelmasta on kyse. Agenda2030 sovittiin YK:n jäsenmaiden kesken vuonna 2015. Tavoitteiden saavuttamiseksi on aikaa jäljellä kymmenen vuotta.

Suomi on muiden Pohjoismaiden rinnalla kansainvälisten kestävä kehityksen vertailujen kärjessä. Suurimmat haasteemme liittyvät kulutus- ja tuotantotapojen muutostarpeeseen, ilmastotoimiin, merien ja vesistöjen tilaan sekä muiden maiden tukemiseen ohjelman toimeenpanossa. Sivistysvaliokunta pitää erittäin hyvänä sitä, että hallitus on käynnistänyt esiselvityksen ylivaalikautisen tiekartan laatimisesta siitä, miten Suomi saavuttaa Agenda2030-tavoitteet.

Osaaminen ja koulutus nousevat esiin usean Agenda2030:n tavoitteen kohdalla. Globaaleja kestävyyshaasteita voidaan ratkaista vain osaamistason laajalla nostolla sekä nojaamalla nykyistä enemmän tutkittuun tietoon niistä muutostarpeista, joita kestävä tulevaisuus edellyttää ja keinoista muutoksen toteuttamiseksi.

Sivistysvaliokunta näkee koulutuksen ja oppimisen erittäin tärkeänä osana myös Suomen kehitysyhteistyötä. Suomi pystyy koulutusviennin kautta vaikuttamaan kokoaan suurempaan osaamisen kehittämiseen kestävä kehityksen edistämiseksi.

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

Lausunnossaan valiokunta tarkastelee muun muassa osaamista ja sivistystä kestäväen kehityksen edellytyksenä, koulutuksen tasavertaisuutta, tutkimuksen asemaa suunnannäyttäjänä, kuntien tärkeää asemaa kestäväen kehityksen toteuttamisessa, Suomea mahdollistavana ja osallistavana yhteiskuntana sekä Suomea globaalina toimijana.

Osaaminen ja sivistys kestäväen kehityksen edellytyksinä

Selonteossa todetaan aivan oikein, että sivistys on tärkeimpiä arvojamme ja ihmisen vapauden taie. Selonteossa korostuu kuitenkin eniten tietopohjainen osaaminen, joka näyttää peittäväen alieen tavoitteen tukea kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuulliseen yhteiskunnan jäsenyyteen.

Sivistysvaliokunta korostaa ekososiaalisen sivistyksen tärkeyttä. Ekososiaalinen sivistys on laajaa ja moninäkökulmaista ajattelua, jossa nykyisyys ja tulevaisuus asettuvat historialliseen jatkumoon ja jossa ihmisen asema luonnossa nähdään riippuvaisena koko globaalin ekosysteemin tilasta ja tulevaisuudesta. Osaaminen ja sen kehittäminen on selonteossa esitetyllä tavalla välttämätöntä kestäväen kehityksen edistämiseksi, mutta valiokunta muistuttaa, että pelkkä tieto ja osaaminen jäävät vaille perspektiiviä ja suuntaa ilman moninäkökulmaista sivistystä ja viisautta.

Osaamisen tärkeys korostuu erityisesti tavoitteessa 4, Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet. Se näkyy kuitenkin useassa muussakin Agenda2030-tavoitteessa, ja laajasti ottaen voi todeta, että kasvatuksella ja koulutuksella voidaan edistää kaikkia näitä tavoitteita.

Esimerkiksi tavoite 2 liittyy ravitsemuksen ja ruokaturvan varmistamiseen ja terveelliseen, yhteisölliseen ja ekologiseen kouluruokailuun. Tätä tavoitetta varten on laadittu asiantuntijatahojen yhteistyönä ruokailusuositukset kouluille ja oppilaitoksille.

Tavoite 8 painottuu kestäväen talouskasvun, työllisyyden ja hyvien työpaikkojen edistämiseen, ja siinä yhtenä toimenpiteenä mainitaan, että oikeudenmukaista siirtymää hiilineutraaliin talouteen tuetaan koulutuksen, työvoimapalveluiden sekä yritysten toiminnan, työn kehittämisen ja osaamisen vahvistamisen keinoin.

Tavoite 12 koskee kulutus- ja tuotantotapojen kestävyyttä. Selonteossa todetaan, että kiertotalous nähdään uutena talouden perustana ja keinona tukea kestäviä kulutus- ja tuotantotapoja. Kiertotalousratkaisujen toteutus ja käyttöönotto merkitsevät myös uudenlaista osaamisen tarvetta ja koulutusta. Siirtymistä hiilineutraaliin talouteen ja kestävien elämäntapojen toteutumista voidaan vahvistaa koulutuksessa monin tavoin, kuten toteuttamalla kouluissa kestäviä toimintatapoja ja näin toimimalla esimerkkinä, kehittämällä oppimisympäristöt kestäviksi sekä käsittelemällä perusteiden edellyttämää aihetta käytännönläheisesti ja arjen kokemusten kautta.

Tavoitteena 10 on vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja näiden välillä. Yhtenä toimenpiteenä mainitaan kotouttamispalveluiden kehittäminen. Kotouttamisessa kielen oppiminen, kielitieteellinen opetus sekä esimerkiksi ammatillinen koulutus vahvistavat toimien onnistumista ja osallisuuden edistämistä.

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

Tavoite 13 käsittelee ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi tarvittavia toimia, ja siinä korostuu myös ilmastonmuutoksen hidastamiseen, sopeutumiseen, vaikutusten lievittämiseen ja ennakkovaroitukseen liittyvä koulutus, tietämyksen lisääminen sekä kansalaisten ja instituutioiden valmiuksien parantaminen. Koulutuspolitiikassa ilmastokasvatus huomioidaan läpileikkaavana teemana eri koulutusasteilla. Yhtä lailla tärkeitä teemoja ovat myös luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen (tavoitteet 14 vedenalainen elämä ja 15 maanpäällinen elämä).

Toimet kestävän kehityksen tavoitteen 4 edistämiseksi. Saadun selvityksen mukaan meneillään on useita merkittäviä hallitusohjelman mukaisia hankkeita, joilla vastataan kestävän kehityksen tavoitteeseen 4 ja laajemminkin suomalaisen yhteiskunnan kehitystarpeisiin. Tällaisia ovat oppivelvollisuuden ikärajan nostaminen, jatkuvan oppimisen vahvistaminen, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon parantamiseen tähtäävä Oikeus oppia -kehittämishjelma (2020—2022), ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon parantamiseen tähtäävä Oikeus osata -kehittämishjelma (2020—2022) sekä koulutuspoliittisen selonteon valmistelu ja korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelman laadinta (valmistuu 31.7.2021 mennessä).

Sivistysvaliokunta pitää aivan keskeisinä tavoitteina sitä, että koulutus- ja osaamistaso saadaan entisestään nousuun kaikilla koulutusasteilla, että oppimiserot kaventuvat ja että koulutuksellinen tasa-arvo lisääntyy. Työelämän murros, elinkeinoelämän muuttuvat osaamistarpeet ja digitalisaation kasvu tulevat osaltaan korostamaan tarvetta osaamisen tason kattavaan nostoon koko yhteiskunnassa.

Selonteossa nostetaan esiin tavoite, että ikäluokasta 50 prosenttia suorittaisi korkeakoulututkinnon. Tutkintoon johtavan koulutuksen lisäksi tarvitaan monimuotoiset jatkuvan oppimisen mahdollisuudet koko väestölle. Korkeakoulujen opiskelijamäärien suunnitelmallinen kasvattaminen ja jatkuvan oppimisen merkittävä systeemitason muutos vaativat onnistuakseen realistisen suunnitelman vuosittaisista riittävästä lisäpanostuksista.

Yhtenä Suomen koulutustavoitteen erityisenä painopisteenä mainitaan vähän koulutetut, uudelleen koulutettavat työttömät ja työttömyysuhan alla olevat. Työmarkkinoilla on edelleen paljon työkäisiä, joilta puuttuu peruskoulun jälkeinen tutkinto. Monet tarvitset päivitystä osaamiseensa tai sitten heidän täytyy kouluttautua täysin uudelle alalle. Myös yrittäjyys on uravaihtoehto, jota ammatillinen koulutus voi tukea tehokkaasti esimerkiksi yrittäjän oppisopimuksella.

Sivistysvaliokunta painottaa, että lapsen ja nuoren oppimis- ja urapolun sujuvuuden perusedellytyksenä on perustaitojen oppiminen. Selonteossa tuodaan ansiokkaasti esiin lukutaitoa ja lukemista edistävän Lukuliike-hankkeen jatkaminen. Lukutaitoa edistäviä toimia toteutetaan varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä muussa koulutuksessa huomioiden eri kieliryhmät ja monikieliset oppijat. Riittävä kielitaito on muun oppimisen kivijalka.

Selonteossa ei samalla tavalla kiinnitetä huomiota matemaattisiin taitoihin eikä niiden kehittämiseen esitetä suoraan erityisiä toimia. Asiantuntijoiden arvion mukaan matematiikan ja lukutaidon osaaminen on laskenut, vaikka edelleen tilanne on globaalisti tarkasteltuna erinomainen. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä panostamista myös matemaattis-luonnontieteelliseen osaamiseen,

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

sillä se antaa perustan myös ekologisen kestävyuden (ml. ilmastonmuutos, lajikato) ymmärrykselle.

Opetushallitus on laatimassa yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa koulutusalan toimijoille kestävä tulevaisuuden julkaisua, jossa esitetään näkökulmia koulujen ja oppilaitosten toimintakulttuuriin, arkikäytäntöihin ja kestävä elämäntavan oppimiseen. Kansalliset varhaiskasvatussuunnitelman, opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet mahdollistavat tarvittavien oppimisen tavoitteiden asettamisen ja kestävä kehitystä koskevan osaamisen mahdollistamisen.

Kasvattajien ja opettajien (ml. vapaa sivistystyö ja taiteen perusopetus) kohdalla tarvitaan osaamisen kehittämistä, täydennyskoulutusta sekä vertaisoppimisen ja hyvien käytänteiden jakamista. Kestävä kehityksen keskeiset kysymykset, kuten ilmastonmuutoksen hillintä, kiertotalousratkaisut, luonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen jne., asettavat tarpeita opettajien ja kasvattajien tietojen ja taitojen sekä pedagogisten valmiuksien ja käytännön toiminnan jatkuvaan päivittämiseen. Valiokunta pitää hyvänä, että selonteossa mainitaan erityisrahoitus kestävä kehityksen teemoihin opetustoimen täydennyskoulutushankkeissa, sillä kestävä kehityksen osaaminen siirtyy työelämään ja yhteiskuntaan koulutettujen ihmisten kautta.

Täydennyskoulutusten lisäksi varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle tarvitaan yhteistyötä ja kehittämistä oppimisympäristöjen, toimintakulttuurin ja työtapojen kestävyuden parantamiseksi. Kestävät oppimisen tilat ja tilanteet mukaan lukien työelämässä oppimisen paikat tukevat kestävä kehityksen valmiuksien saavuttamisessa.

Tasavertaisuus koulutuksessa

Erityisesti käsiteltävänä olevan valtioneuvoston selonteon tavoitteessa 4 käsitellään sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta koulutuksen näkökulmasta. Siinä tuodaan esille Suomen nykytilanne ja sekä toteutettuja että valmistelussa olevia toimenpiteitä.

Valiokunta kannattaa kaikkia toimia, joilla vaikuttavasti lisätään yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistä kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen ja aikuiskoulutukseen. Toimien tehokkuutta lisäävät niiden suunnitelmallisuus, johdonmukainen toteuttaminen ja vaikuttavuuden arvioiminen. Tasavertaisuuteen tähtäävät toimet ovat osa koulutuksen kokonaisvaltaista kasvatusta- ja sivistystehtävää, jolla osaltaan voidaan vaikuttaa oppijoiden arvoihin ja asenteisiin.

Pitkällä aikavälillä toteutettujen arviointien mukaan suomalaisen koulutusjärjestelmän vahvuuksia ovat olleet koulutuksella saavutettu osaamisen korkea taso ja sen tasainen alueellinen ja kieliryhmien välinen jakautuminen. Koulujen väliset erot osaamisen keskitasossa ovat maailman pienimmät. Nämä vahvuudet tukevat koulutuksellisten tavoitteiden tasa-arvoista saavuttamista. Edellä todettujen onnistumisten rinnalla huomiota tulee kiinnittää myös haasteisiin, esimerkiksi perusopetuksen päättäneiden nuorten osaamiseroihin sekä perhetaustan ja sukupuolen merkitykseen oppimistuloksissa ja jatko-opintoja ja ammattia koskevissa valinnoissa. Huolena on myös yhteiskunnassa tarvittavan osaamisen, kuten digiosaamisen, turvaaminen jokaiselle.

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

Valiokunta katsoo, että jokaisen mahdollisuutta päästä tasavertaisesti osalliseksi laadukkaasta koulutuksesta tulee tarkastella eri näkökulmista, jotta moninaiset tarpeet ja kansalaisten erilaiset lähtökohdat tulevat huomioon otetuiksi mahdollisimman hyvin. Huomiota tulee kiinnittää siihen, että koulutus ja oppimisen mahdollisuudet ovat tasavertaisesti saatavilla ja saavutettavissa, sekä siihen, että oppijoita jo varhaiskasvatuksesta alkaen rohkaistaan tekemään valintoja sukupuoleen tai muuhun henkilöön liittyvästä seikasta riippumatta ja stereotyyppisiä ennakko-odotuksia välttämällä.

Sukupuolten tasa-arvo oppimistuloksissa. Sukupuolten välistä tasa-arvoa käsitellään erityisesti sitä nimenomaisesti koskevassa tavoitekohdassa 5. Käsiteltävänä olevan selonteon tavoitteen 4 kohdalla Suomen nykytilanteen kuvauksessa tuodaan esille, että sukupuolten väliset erot oppimisessa ovat edelleen suuret.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa tuotiin esille sukupuolten välisiä eroja eri oppiaineiden oppimistulosten näkökulmasta. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistuloksissa sukupuolten välinen ero tyttöjen eduksi on ilmennyt sekä suomen- että ruotsinkielisissä kouluissa ja kaikissa arvioituissa osa-alueissa: lukemisessa, kirjoittamisessa ja kielitiedossa. Tyttöjen ja poikien osaa-misero erityisesti kirjoitustaidossa on suuri. Arvion mukaan joka kahdeksas poika ei saavuta perusopetuksessa lukutaitoa, jolla selviäisi jatko-opinnoissa. Monipuolinen lukutaito on kaiken oppimisen perusta, minkä vuoksi sen merkitys on keskeinen.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa tuotiin esille, että matematiikan osaamisessa ero tyttöjen ja poikien välillä ei viimeisimmässä 9. vuosiluokan oppilaille suunnatussa kansallisessa arvioinnissa osoittautunut merkittävän suureksi. Kuitenkin poikien esiintyminen niin heikkojen kuin parhaiten suoriutuneiden oppilaiden joukossa on yleisempää kuin tyttöjen. Huomionarvoista on, että arvioinnissa havaittiin samanlaisella osaamistasolla olevien oppilaiden saaneen hyvin erilaisia todistusarvosanoja ja näin ollen koulujen arviointikäytänteiden todettiin olevan toisistaan hyvin poikkeavia.

Valiokunta pitää hyvänä opetus- ja kulttuuriministeriön Oikeus oppia -ohjelmassa perusopetuksen opettajille, varhaiskasvatuksen henkilöstölle sekä koulujen johtajille kehitettävää täydennyskoulutusta sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja työelämän sukupuolisegregaation lieventämiseksi. On tärkeää, että sukupuolitietoinen opetus vakiinnutetaan varhaiskasvatuksesta alkaen kaikille koulutusasteille sukupuolistereotyyppien tunnistamiseksi ja purkamiseksi. Jotta kaikilla koulutusasteilla voidaan toteuttaa sukupuolitietoista opetusta, tulee opettajien ja muun kasvatustalouden henkilöstön perus- ja täydennyskoulutukseen sisältyä koulutusta, jossa käsitellään sukupuolten tasa-arvoa tutkittuun tietoon perustuen.

Oppilaan ohjauksessa ja opinto-ohjauksessa tulee kannustaa yksilöllisiin valintoihin, jotta ennaltaehkäistään opinto-, koulutus- ja uravalintojen segregatiota. On tärkeä huolehtia siitä, etteivät opetuksen ja ohjauksen käytännöt ylläpidä eivätkä uusinna sukupuolten välistä eriarvoisuutta. Huomiota tulee kiinnittää myös oppilasarviointiin siten, että osaamista arvioidaan kriteeriperustaisesti yhtäläisin perustein.

Vammaisten yhdenvertaiset mahdollisuudet. Saadussa asiantuntijalausunnossa todetaan, että vammaisten ihmisten koulutustaso on muuta väestöä matalampi. Näkövammarekisterin tilasto-

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

jen mukaan työkäisistä näkövammaisista perusasteen tutkinnon varassa on 35,1 %, toisen asteen tutkinnon suorittaneita on 43,9 % ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneita 20,6 %. Vastaavasti työkäisten näkövammaisten työllisyysaste on 41,6 %. Vastaavia kaikkia vammaisia koskevia tietoja tarkasteltaessa koulutustaso ja työllisyysaste voivat olla edellä esitettyä matalammat. Vaikka vammaisten ihmisten koulutustaso on noussut, se jää jatkuvasti jälkeen koko väestön koulutustasosta.

Selonteossa todetaan, että eri koulutustasoilla otetaan läpileikkaavasti huomioon digitalisaatio. Valiokunta kiinnittää huomiota saavutettavuuden välttämättömyyteen digitalisaatiossa ja digitaalisissa palveluissa. On tärkeää tunnistaa, että vammaiset ihmiset eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä. Myös jatko-opintoja ja ammatinvalintaa koskevissa oppimisen aikaisessa tuessa sekä oppilaanohjauksessa ja opinto-ohjauksessa tulee vammaisenkin oppijan kohdalla lähteä yksilöllisistä tarpeista ja kiinnostuksista.

Eri elämänvaiheiden huomioiminen. Selonteossa hallitusohjelmaan viitaten tuodaan esille vastuunkanto toisistamme ja yhteisestä tulevaisuudesta niin, että kaikki pysyvät mukana. Edellä todetun sisällyttäminen selonteon tavoitteisiin ja toimenpiteisiin on tärkeää. Valiokunta toteaa, että selonteossa hallitusohjelmaan viitaten tuodaan esille ikäystävällisyyden edistäminen, ja pitää tärkeänä, että sen tavoitteissa ja toimenpiteissä huomioidaan kaikenikäiset ja eri elämänvaiheissa olevat ihmiset koulutusta koskevissa asioissa elinikäisen oppimisen periaatetta noudattaen.

Valiokunta pitää erinomaisena, että selonteossa tuodaan esille se, että hallitus on sitoutunut arvioimaan päätöstensä lapsivaikutuksia, edistämään lapsibudjetointia, lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta.

Valiokunta korostaa lasten ja nuorten kuulemisen merkitystä paitsi heitä välittömästi koskevissa asioissa myös muissa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon liittyvissä asioissa. Tämä on merkityksellistä paitsi aidon osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kannalta.

Selonteossa on hyvin tunnistettu nuoria koskevat yhteiskunnalliset huolenaiheet, mutta tasapainon välillä, nähdäänkö nuoret ongelmana vai resurssina tai tarkastellaanko nuoria kansalaisyhteiskunnasta vai vajeikäisestä, jää epäselväksi. Nuorten rooli innovatiivisissa tavoissa ratkaista sekä globaaleja kriisejä että kestävä kehityksen tavoitteita — ja samalla löytää oma paikka ja mielekäs toimintatapa yhteiskunnassa — on ajankohtainen ilmiö, jota Suomessa on tarpeen tutkia ja tuoda esille nykyistä enemmän.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että opiskelijat yhtenä tärkeänä elämänvaiheen ryhmänä jää selonteossa vaille huomiota. Selonteossa käsitellään yhtenä ryhmänä nuoria, mutta ei erikseen opiskelijoita. Tämä erottelu olisi merkityksellistä esimerkiksi tarkasteltaessa toimeentuloa, joka opiskelijoilla muodostuu osaksi opiskelijan ottamasta lainarahasta.

Valiokunta katsoo, että selontekoon on hyvä lisätä sukupolvipoliittista näkökulmaa, jossa pohditaan myös lasten ja nuorten asemaa keskustelijana, toimijana ja arvioijana kestävä tulevaisuuden rakentamisessa. Tämä näkökulma liittyy paitsi kasvua ja hyvinvointia koskeviin ulottuvuuksiin.

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

siin myös yhteiskunnallisen osallisuuden kysymyksiin ja globaalien oikeudenmukaisuuden näkökulmaan.

Globaalit kansalaistaidot ja geneeriset taidot ovat oleellisia tulevaisuuden ja yhteiskuntaan osallistumisen näkökulmasta. Digiosaaminen muun muassa arkielämässä tarvittavien digipalvelujen käyttämiseksi tulee varmistaa myös ikäihmisten kohdalla. Aktiiviset kansalaiset ovat tärkeä voimavara uusien ratkaisujen luomisessa. Tätä potentiaalia voidaan tukea esimerkiksi tarjoamalla monipuolisia elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia. Ne vahvistavat iästä ja elämänvaiheesta riippumatta jokaisen kykyä osallistua kestävästä kehityksen edistämiseen.

Jatkuvan oppimisen sekä työn ja osaamisen kohtaannon haasteet selonteossa on huomioitu hyvin, mutta nonformaalien oppimisympäristöjen, jotka ovat yhtä tärkeitä osaamisen vahvistamisessa kuin tutkintoihin tähtäävät koulutukset, tarkastelua voisi vahvistaa. Tässä kokonaisuudessa vapaan sivistystyön mahdollisuudet ja osaaminen ovat tärkeässä asemassa.

Saamaansa asiantuntijalausuntoon viitaten valiokunta toteaa, että kestävästä kehityksen toteuttamisen toimenpiteiden valmistelussa tulisi toteutettua vahvemmin ottaa huomioon maailman demografiset trendit sekä Suomen ja Euroopan väestön kehityskulkuja erityisesti selonteon tavoitteen 4 kohdalla.

Tutkimus suunnannäyttäjänä

Sivistysvaliokunta korostaa korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten laadukkaan tutkimuksen ja siihen nojaavan koulutuksen roolia ja merkitystä kestävästä kehityksen tavoitteiden toteuttamisessa. Selonteossa tätä käsitellään melko rajallisesti, lähinnä tavoitteen 9 kohdalla. Valiokunnan mielestä Agenda2030-tavoitteiden saavuttaminen edellyttää nykyisen korkean tason osaamisen hyödyntämisen lisäksi myös aktiivisia toimia uuden osaamisen laajamittaiseksi rakentamiseksi. Tutkimuksen pitkäjänteinen rahoitus on keskeistä selonteon tavoitteiden saavuttamisessa.

Suomen Akatemia on rahoittanut jo parikymmentä vuotta tutkijoiden ja tutkimusryhmien ilmastomuutokseen, hiilineutraaliuuteen ja luonnon monimuotoisuuteen liittyvää tutkimusta. Akatemian rahoitus tukee myös alan tutkimusinfrastruktuurien ja osaamiskeskittymien rakentamista ja tutkimukseen perustuvien ratkaisujen tuottamista. Kattavana tavoitteena on, että Suomi on vuoden 2030 mennessä kestävästä kehityksen yhteiskunta, jonka tutkimus- ja innovaatioympäristö on kansainvälisesti houkutteleva.

Saadun asiantuntijalausunnon mukaan pelkästään nykyisen osaamisen varassa Suomi jää auttamattomasti jälkeen muista maista uusien innovatiivisten ratkaisujen suunnittelun ja toteutuksen mahdollisuuksien hyödyntämisessä. Tutkijalähtöinen, uutta luova tutkimus ja eri tieteenalojen vuoropuhelu ovat edellytykset vahvalle osaamiselle ja uusille tieteellisille läpimurroille, joita Agenda2030:n tavoitteet edellyttävät. Niiden kautta avautuu mahdollisuuksia kansainväliseen yhteistyöhön ja vaikuttamiseen sekä globaalien vastuun kantamiseen selonteossa kuvatulla tavalla.

Kansainvälistyvä korkeakoulutus on saadun selvityksen mukaan osa Suomen menestysstrategi-aa. Parhaiden tutkijoiden, opiskelijoiden sekä tutkijakoulutettavien rekrytointia on edistettävä

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

luomalla globaalisti kilpailukykyisiä ekosysteemejä ja tutkimusinfrastruktuureja. Kansainvälisten osaajien maahantuloa ja Suomeen asettumista tulee sujuvoittaa.

Hallitus on asettanut tavoitteeksi nostaa Suomen tutkimus- ja kehittämismenojen osuus nykyisestä 2,7 prosentin bruttokansantuoteosuudesta 4 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä siten, että noin 2/3 rahoituksesta tulee yksityiseltä ja 1/3 julkiselta sektorilta. Tavoitteeseen pääsemiseksi tulee lisätä julkisen TKI-rahoituksen määrää noin 100 miljoonalla eurolla vuositasolla. Tarvittavien julkisten lisäpanostusten määrä on noin miljardi euroa.

Valiokunta korostaa, että julkinen valta voi politiikkavalinnoillaan yhteistyössä yritysten kanssa edistää tarvittavien yksityisten TKI-investointien kasvua. Vankka julkinen tuki voi kannustaa yksityisiä sijoittajia ja yrityksiä panostamaan tutkimukseen, ja julkinen tuki antaa ulkomaisille rahoittajille viestin, että uskomme Suomessa omaan tekemiseemme ja tahdomme olla mukana ratkaisemassa ilmastonmuutoksen kaltaisia globaaleja ongelmia.

Erityisen tärkeää on, että julkisella rahalla tuetaan erilaisten yhteistyörakenteiden syntymistä tutkimukseen ja innovaatiotoimintaan, kuten erilaisia innovaatioekosysteemejä. Tuen tulee kohdistua sekä tutkimusryhmien että yritysten varsinaiseen toimintaan, ei vain yhteistyön koordinointiin. Suomen Akatemian ja Business Finlandin kiinteä yhteistyö voi edistää TKI-toimien korkeaa laatua ja vaikuttavuutta. EU:n komission tavoitteiden mukaisesti tulee elpymisrahoitusta kohdentaa vaikuttaviin TKI-toimiin.

Kunnat kestävän kehityksen kärkinä

Valiokunta toteaa, että nykyään kuntien toiminta kytkeytyy lähes kaikkiin kestävän kehityksen tavoitteisiin. Kunnat toteuttavat tavoitteita koulutuksen, hoivan, kestävän alueidenkäytön ja liikumisen sekä yhdyskuntien rakentamisen ja palvelujen, kuten vesi- ja jätehuollon, järjestämisessä. Kuntien toiminta kytkeytyy niin ruokaan ja ravitsemukseen, energiaan, luonnonjärjestelmiin, kaupunkeihin ja kaupungistumiseen kuin hyvinvointiin ja osallisuuteen.

Esimerkiksi eriarvoisuuden kaventamiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja ylisukupolvisen huonosuuden kierteen katkaisuun tarvitaan yhteisiä paikallistasolle asti yltäviä riittäviä panostuksia. Kuntakenttä on myös erittäin moninainen, ja kunnilla on erilaistuvia tarpeita ja mahdollisuuksia esimerkiksi sivistyspalvelujen osalta.

Asiantuntijalausunnon mukaan väestön ja alueiden erilaistuessa tarvitaan lisääntyvää kuntien ja koulutusmuotojen välistä yhteistyötä koulutuksen järjestämisessä. Toisaalta tarvitaan myös kekeiluja ja raja-aidat ylittävää yhteistyötä esimerkiksi digitaalisten palvelujen kehittämiseksi sekä etäopetuksen hyödyntämiseksi. Koulutuksen rahoituksen tulee mahdollistaa eri koulutusmuotojen ja koulutusasteiden, kuntien ja koulutuksen järjestäjien ja muiden toimijoiden välinen yhteistyö. Uusista kunnille lisäkustannuksia aikaansaavista velvoitteista aiheutuvat kustannukset on korvattava kunnille täysimääräisinä.

Sivistysvaliokunta korostaa kuntien nykyistä roolia kestävän kehityksen tavoitteiden keskeisinä toteuttajina paikallistasolla. Eduskunnassa käsiteltävänä oleva sosiaali- ja terveydenhuollon laaja uudistaminen tulee vaikuttamaan merkittävästi kuntien tehtäviin ja rahoitukseen. Valiokunta pi-

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

tää tärkeänä, että kunnilla jatkossakin säilyvät mahdollisuudet toteuttaa laajasti kestävä kehityksen tavoitteita toiminnassaan.

Mahdollistava ja osallistava Suomi

Selonteon mukaisesti pohjoismaisen hyvinvointimallimme kulmakivinä ovat ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, verorahoitteiset hyvinvointi-, turvallisuus-, koulutus-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut, suuri sosiaalinen liikkuvuus ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikkaan liittyvillä toimilla on suuri merkitys kestävä kehityksen kokonaisvaltaisessa toteutumisessa. Hallitusohjelman mukaan elävä kulttuuri muodostaa sivistisyhteiskunnan itseisarvoisen perustan sekä vahvistaa demokratiaa ja sananvapautta.

Valiokunta katsoo, että kaikkien selonteossa esitettyjen tavoitteiden toteuttamista edistää vahva sivistyspohja, joten sen ylläpitämiseen ja kehittämiseen tulee panostaa riittävästi.

Sosiaalisen kestävyuden edistämisen näkökulmasta selonteossa tuodaan esille mm. ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, verorahoitteiset hyvinvointi- ja liikuntapalvelut sekä aktiivinen kansalaisyhteiskunta. Koko maan kattavasti saatavilla olevat kulttuuri- ja liikuntapalvelut mainitaan tärkeänä tasa-arvon mahdollistavana tekijänä. Valiokunta korostaa suomalaisen palvelujärjestelmän tavoitetta edistää ja ylläpitää väestön hyvinvointia, terveyttä, toiminta- ja työkykyä ja sosiaalista turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta sekä kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja alueellinen yhdenvertaisuus huomioon ottaen.

Ekologisen kestävyuden näkökulmasta sivistysvaliokunta kiinnittää huomiota luovien alojen ja tapahtumateollisuuden mahdollisuuksiin luoda aineetonta arvonlisää tuomalla kasvua ja hyvinvointia turhaa aineellista kulutusta välttämällä. Luovien alojen ja tapahtumateollisuuden valmistamat tuotteet, tapahtumat ja kulttuuritilaisuudet, synnyttävät yrittäjyyttä ja muutoinkin taloudellista toimeliaisuutta sekä vahvistavat osallisuutta.

Horisontti Eurooppa -puiteohjelman rakenne-ehdotuksessa kulttuuri, luovuus ja osallisuutta edistävä yhteiskunta nimetään yhdeksi keskeisistä maailmanlaajuisista haasteista. Osallisuuden näkökulma tulee pitää mukana, kun tarkastellaan ihmisarvoista työtä ja talouskasvua. Talouden rakenteiden muuttuessa, muun muassa digitalisaation vaikutuksesta, tulee samalla ottaa huomioon ihmisten tarve fyysisiin yhteisöihin ja konkreettista osallisuutta edistävään yhteiskuntaan. Valiokunta korostaa luovien alojen ja tapahtumateollisuuden merkitystä ja niiden toimintaedellytyksiin panostamista.

Selonteossa mainitaan sisältökysymyksinä, joissa jo käynnissä olevaa työtä tulisi vahvistaa, muun muassa metsien kestävä käyttö ja vesiekosysteemin kestävyys. Valiokunta toteaa, että kulttuuriperintötoiminnalla on merkittävä rooli siinä, että ihmiset sitoutuvat myös vesien ja metsien suojeluun. Kulttuuriperintötyöhön kannattaa osoittaa rahoitusta osana ympäristönsuojelua.

Ihmisten elämänlaadun parantamiseen tähtäävät toimet kytkeytyvät osaamiseen, sillä hyvinvoiva ihminen oppii parhaiten ja käyttää oppimisen myötä kertynyttä osaamista luovasti ja täysipainoisesti. Ne myös edesauttavat inhimillisen pääoman hyödyntämistä yhteiseksi hyväksi siten, että

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

maamme pystyy olemaan osa maailmanlaajuisia ratkaisuja isoissakin kysymyksissä, kuten ilmastomuutoksen ja luontokadon torjumisessa.

Suomi globaalina toimijana

Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn näkemykseen, että globaalin oppimisen kriisin ratkaiseminen on avainasemassa koko Agenda2030:n tavoitteiden saavuttamiselle. Suomi tukee koulutusjärjestelmien kehittämistä useissa Afrikan ja Aasian maissa, mm. hallitusten välisen yhteistyön ja kansalaisjärjestöjen kautta. Oppimisen mahdollisuuksia tuetaan hauraisissa valtioissa, konfliktialueilla ja humanitaarisissa kriiseissä. Kehitysyhteistyövaroin rahoitetaan suomalaisten ja etelän korkeakoulujen välistä yhteistyöohjelmaa, jonka tavoitteena on kehitysmaiden korkeakoulujen institutionaalisen kapasiteetin vahvistaminen. Koulutusyhteistyössä edistetään myös kestäväen kehityksen osaamista ja globaaleja kansalaistaitoja. Näitä taitoja on tärkeää opettaa lasten ja nuorten lisäksi myös aikuisväestölle.

Selonteossa kuvataan hyvin kehitysyhteistyön ja osaamisen yhteishankkeita, jotka ovat valiokunnan näkemyksen mukaan erittäin kannatettavia. Koulutus on toimiva väline köyhyyttä ja eriarvoisuutta vastaan.

Globaali- ja kestävyyskasvatuksen merkitys on noussut yhteisten maailmanlaajuisien haasteiden ja Agenda2030:n myötä. Suomessa globaali- ja kestävyyskasvatuksen näkökulmat sisältyvät varhaiskasvatukseen ja yleissivistävän koulutuksen perusteissa arvoperustaan, toimintakulttuurin linjauksiin, laaja-alaisen osaamisen kuvauksiin ja oppiainekohtaisiin perusteisiin.

Valiokunnan saaman lausunnon mukaan erityisesti ammatillisella koulutuksella on paljon käyttämätöntä potentiaalia koulutusviennissä. Tästä esimerkkinä ovat osaamisperusteisuus, ammatillinen opettajakoulutus ja yrittäjyyskoulutus. Selonteossa ei näitä mahdollisuuksia mainita ollenkaan. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että jatkossa myös ammatillisen koulutuksen tarjoamia mahdollisuuksia koulutusviennissä selvitetään.

Asiantuntijalausunnossa on esitetty näkemys, että kun koulutusjärjestelmiä kehitetään kehityskäytävissä maissa, olisi se tehtävä aina yhteistyössä hallitusten ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Koulutusyhteistyössä ja -viennissä tulisi huomioida aina ihmisoikeudet, myös työelämään liittyvät. Tärkeää on panostaa myös erityisesti tyttöjen kouluttautumiseen, sillä sen merkitys on suuri sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamisessa. Valiokunta toteaa, että tällaisten kehitysyhteistyöhankkeiden rahoittaminen on hyvin linjassa selonteon globaalivastuu-osiossa korostetun ihmisoikeusperusta-ajattelun kanssa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että tulevaisuusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp

Helsingissä 25.2.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
varapuheenjohtaja Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Sanna Antikainen ps
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Jouni Ovaska kesk
varajäsen Saara Hyrkkö vihr
varajäsen Mia Laiho kok
varajäsen Sari Tanus kd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen
valiokuntaneuvos Kaj Laine

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp
Eriävä mielipide

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030 tuli virallisesti voimaan vuoden 2016 alussa. Maailmanlaajuisen toimintaohjelman ytimenä ovat 17 yhteisesti hyväksyttyä tavoitetta ja niiden 169 alatavoitetta, jotka koskevat yhtäläisesti kaikkia valtioita. Suomi ja erityisesti Suomen nykyinen istuva hallitus ovat toimeenpanneet Agenda2030:n alusta saakka määrätietoisesti.

Hallitus on määritellyt yhdeksi isoksi tavoitteekseen ns. osallistavan ja osaavan Suomen, mikä on sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä hiilineutraaliyhteiskunta jatkossa. Nyt käsitteilyssä oleva selonteko on näin ollen järjestyksessään toinen toimeenpanosuunnitelma, joka on annettu selontekona eduskunnalle.

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä haluaa kiinnittää huomiota erityisesti pariin tiettyyn kohtaan selonteossa. Maamme energia- ja ilmastopolitiikka on nykyisen hallituksen johdolla käännetty sekä epävakaaletta että ennustamattomalle kurssille. Aikaisemmin päätöksentekosektorilla on ollut edes vähän sitä vakautta, joka olisi palvellut yhteiskuntamme ja maamme kokonaisuutta sekä samalla tuonut siihen yli vaalikausien kestäväää johdonmukaisuutta.

Nyt tätä vakautta ja ennustettavuutta ei ole lainkaan. Esitys vaarantaa mielestämme kohtuuttomasti sekä maamme kilpailukyvyyn sekä työpaikkojen säilymistä. Näemme, että hallitusohjelma on laitettava uusiksi etenkin juuri ilmastopolitiikan osalta.

Hallitus on luvannut, että oikeudenmukaista siirtymää hiilineutraaliin talouteen tuetaan mm. koulutuksen ja työvoimapalvelujen ml. elinikäisen ohjauksen keinoin. Perussuomalaiset katsovat, etteivät hallituksen tekemät työllisyystoimenpiteet ole kuitenkaan riittäviä eivätkä kaikilta osin myöskään realistisia.

Kolmanneksi, kuten valiokunnan mietinnössäkkin todetaan, kuntien toiminta kytkeytyy lähes kaikkiin kestävän kehityksen tavoitteisiin. Kunnat toteuttavat tavoitteita koulutuksen, hoivan, kestävän alueidenkäytön ja liikkumisen sekä yhdyskuntien rakentamisen ja palvelujen, kuten vesi- ja jätehuollon, järjestämisessä. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä kiinnittää erityistä huomiota siihen, että kuntien tehtävien ja rahoituksen tulee olla tasapainossa. Ylimääräiset kustannukset tulisikin korvata kunnille täysmääräisesti.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että tulevaisuusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto SiVL 3/2021 vp
Eriävä mielipide

Helsingissä 25.2.2020

Sanna Antikainen ps
Ari Koponen ps